

«Els na mussan betg grond sensori cun simplamain ir sin clutgers ed en sco-las», di cusseglier guvernativ Marcus Caduff.

ILLUSTRAZIUN RTR/J. BISCHOFF

Cabels, antennas e protestas

Co statti en il Grischun cun l'internet svelt?

■ (rtr/fmr) **Internet svelt saja ozendi «infrastructura da basa», quai di almain il cusseglier guvernativ Marcus Caduff. En quel punct sto il chantun Grischun dentant anc far blier.** Areguard internet svelt discurren ins surtut davart duas tecnicis relevantas: bindels ultralads e 5G, damai la versiun sut terra e quella tras l'aria. Omaduas variantas porschan sveltezzas a partir da 100 megabits per secunda. I va dentant er blier pli svelt.

Bindel ultralad – l'idea

Bindel ultralad signifitga ina sveltezza da sur 100 mbits per secunda. Dentant fissan pussaivlas er colliaziuns anc pli sveltas cun quests cabels. Per il solit dovran ins perquai fibra da vaider («Glasfaser-Kabel»). En il Grischun datti dapi l'onn 2018 in concept chantunal. Resumà curt e concis vai en quel palpieri per ils suandants tschintg puncts: 1. Il chantun duess metter a disposiziun bunas cundiziuns da basa. 2. Las regiuns duain decider tge lieus ch'ellas vulan colliar. 3. In team chantunal gida tar la coordinaziun cun ils purschiders. 4. Ils purschiders (Swisscom, UPC ed auters) mettian finalmain ils cabels. 5. Il chantun Grischun po surpigliar enfin 50% dals custs.

Tge è avant maun?

Tenor quel concept duess il Grischun avair «in plaz a la testa en la cumparegliaziun svizra». Per il mument è quai dentant plitost ina visiun. Uschia di p. ex. *Jon Erni*, commember dal team chantunal e co-iniziant da «Mia Engiadina»: «Per il mument essan nus, gist quai che pertutga la sveltezza da sur 100 mbits/s, propi a la cua da la Svizra.»

La rait da bindels ultralads pon ins cumparegliar cun la rait da vias. I dat vias chantunalas che mainan en las regiuns. Da quellas vias mainan las vias lateralas en ils vitgs ed en las chasas. La «via da datas chantunala» è per gronda part avant maun. Quellas lingias tutgan per part al chantun, per part a fatschentas privatas sco Repower u la Viafier retica. L'idea dal chantun fiss che quels mettian a disposiziun lur lingias. Uschia na dovran ins betg dapertut novas lingias.

Pli periferic, pli paucas lingias

Tar las «lingias lateralas» datti per il mument grondas differenzas tranter las regiuns u perfin tranter ils singuls vitgs. Las regiuns Val dal Rain, Landquart e Cuira e lur conturns èn gia colliadas fitg bain. Er l'Engiadina ha grazia a l'acziun «Mia Engiadina» promovì talas lingias.

Las regiuns cun pli grond basegn sajan, tenor Erni, dentant las pli activas: «Regiuns sco la Surselva u la regiun Viama-la èn fitg activas cunquai ch'il basegn è là fitg grond.»

Quellas regiuns hajan gia inoltrà in concept per lur regiun. Fin ch'il Grischun porscha dapertut ina buna infrastruttura vegni però anc a durar in temp. La prognosa dad Erni: «Quai èn tut projects fitg gronds. Fin la fin vegni a duvrar segir tschintg fin diesch onns enfin ch'il chantun è là nua ch'el vulesse esser.»

Resumond pon ins damai dir che las lingias grossas sutterraneas per l'internet svelt èn avant maun, tar las lingias finas variescha la situaziun dentant da regiun a regiun.

5G è la tschintgavla generaziun mobila

Co statti però cun l'internet svelt tras l'aria, l'uschenumnà 5G? En Grischun datti dapli antennas da 5G che quai ch'ins pensa. Per il mument chattan ins en il chantun passa 100 antennas cumpatiblas cun 5G. Per gronda part èn quai antennas da 3G u 4G ch'ins ha optimà.

La finamira da la Swisscom è stada da porscher fin la fin dal 2019 a 90% dals Svizzers 5G. Sco quai che l'intrepresa ha communitgà curt avant Nadal 2019 saja quai er gartegià. Protestas en differentas vischnancas u perfin moratoris chantu-

nals hajan dentant franà il progress. Protestas en Grischun hai dà per exempel en la Tumleatga, a Ftan, a Valbella u er a Rueun.

In punct dispaivel en tuttas protestas è la dumonda quant donn che la radiaziun fa a la sanadad. Las cumpetenzas davart 5G, per exempel puncto directivas da sanadad, èn per gronda part tar la confederaziun. Ils moratoris chantunals sajan perquai illegals. Quai ha ditg in represchentant da l'Uffizi federal d'ambient la fin da november en connex cun in nov rapport davart 5G. Dentant sch'i va per dumondas da construcziun sin l'agen territori pon las vischnancas per part decider sezzas. Ellas pon surtut agir puncto protecziun da monuments e maletg dal lieu.

Nuschaivel u betg nuschaivel?

Il rapport davart 5G che l'Uffizi federal per l'ambient ha laschà far avess tranter auter stui dar scleriment tge consequenzas che las radiaziuns da 5G han sin la sanadad. Il rapport è vegnì a la conclusiun che la radiaziun cun las limitas actualas na saja betg nuschaivla. Davart in auzament da la limita n'èn ils experts dentant betg da la medema opiniun. Co i va vinavant duess ussa decider il Departament federal per ambient, traffic, energia e comunicaziun (Uvek).

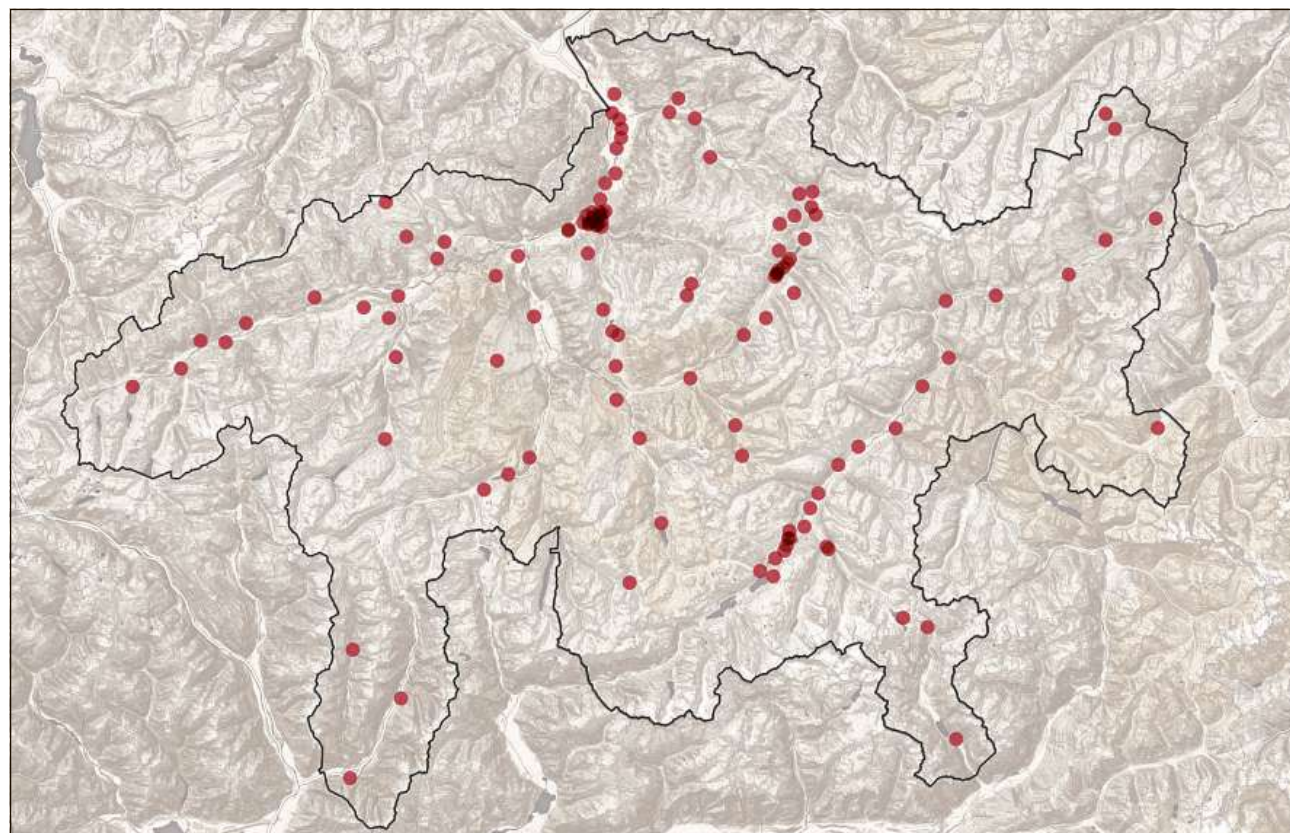
Tge di il chantun?

«5G pudess gidar cunter la depopulaziun.» Questa frasa ha ditg dacurt il manader dal Departament chantunal d'economia publica e fatgs socials, *Marcus Caduff*, envers la «Sonntags Zeitung». Tenor el pudessia esser pussaivel – grazia a l'internet svelt era sur l'aria – che persunas possian lavurar en la periferia ed esser connectadas cun il rest dal mund. Il chantun metta a disposiziun il proxim temp radund 35 milliuns per sustegnair la construcziun dad infrastruttura correspundenta, sur e sut terra.

Puncto 5G è Caduff dentant er da l'avis ch'ins pudess megliar inqual chaussa. Ad el disturba la moda e maniera co ch'els purschiders realiseschan la nova tecnologia. Els mettian la populaziun simplamain avant fatgs accumulids, senza infurmar ella. Uschia di el: «Els na mussan betg grond sensori cun simplamain ir sin clutgers ed en sco-las.»

Davart da la Swisscom hai num ch'els emprovan da chattar il contact cun la populaziun. A Valbella, Ftan u Rueun, nua ch'igl ha dà protests, hajan els emprovà da preschentar lur vart. Ed er davart Sunrise hai num: «Nus vulain vegnir en contact cun la populaziun.»

RTR ha realisà dacurt in'emissiun da la «Marella» davart la situaziun da l'internet svelt en il Grischun. L'emissiun sa numna «Cabels, antennas e protestas» ed è d'udir sin www.rtr.ch.

En il chantun Grischun datti gia passa 100 antennas da 5G. Questa charta mussa tut las antennas che san emetter 5G en il Grischun (stan 31 da schaner 2020). Las datas vegnan da l'Uffizi federal per comunicaziun.